

De Blauwborst: een nieuwe broedvogel in onze regio

Jelle van Dijk

In 1991 werd voor het eerst het broeden van Blauwborstjes in de Katwijkse duinen vastgesteld (Duinstag 2, 1991). Dat dit geen eenmalige gebeurtenis was, bleek in april van dit jaar toen bij de Boerendel maar liefst vier zingende mannetjes werden gesignaleerd. Iets verder zuidelijk, in Meijendel bij Wassenaar, vestigde het Blauwborstje zich in 1990. Ook in 1991 werd hier door één paar gebroed. In de Amsterdamse Waterleidingduinen is het broeden tot nu toe nog niet met zekerheid vastgesteld. Wel werden tussen eind juli en begin augustus drie juveniele vogels in het infiltratiegebied gevangen (Fitis 27: 207). Dat ook het broeden nog dichterbij huis tot de mogelijkheden behoort, bewees de waarneming van een zingend mannetje op 22 april 1992 in het rietmoerasje in de zuidoosthoek van het Oosterduinsemeer. Een goede aanleiding om eens wat meer over deze soort te vertellen.

Zo gemakkelijk als een Roodborst zich laat bekijken, zo moeilijk is het vaak om een Blauwborst in de kijker te krijgen. Alleen in het vroege voorjaar als de mannetjes zich uitsloven om het territorium af te bakenen en de aandacht van de andere sexe te trekken, lukt het dit fraaie vogeltje goed te bekijken. Het leven van Blauwborstjes speelt zich grotendeels af in de ondoordringbare wildernis van rietmoerassen. Dat rietmoeras moet dan wel aan enkele bijzondere voorwaarden voldoen. In de eerste plaats moeten er wat struiken en boompjes boven het riet uitsteken. Bij de balts van het mannetje spelen deze struiken een belangrijke rol. Het mannetje houdt er namelijk zangvluchten op na, waarbij hij zingend van struik tot struik vliegt. Verder moet het riet niet in het water staan, want Blauwborstjes zoeken op de bodem naar voedsel. Het in rietstengels klauteren zoals karekieten dat doen, wordt bij Blauwborstjes niet waargenomen. Zelfs al heb je zoals de Blauwborst een opvallende kleur, dan nog val je bij zo'n leefwijze nauwelijks op.

Uit de summiere beschrijving van het terreintype waarin Blauwborsten kunnen worden aangetroffen, wordt direct duidelijk dat deze soort een beperkte verspreiding moet hebben. Waar tref je nog moerassen met struikgroei en droge bodem aan? Ook is het natuurlijk zo dat dit terreintype al heel spoedig sterk verandert, omdat het een bepaalde fase in de ontwikkeling van de vegetatie is. De boomgroei zal ongetwijfeld doorgaan indien niet door de mens wordt ingegrepen. Hierdoor zal het rietmoeras uiteindelijk veranderen in een moerasbos.

In Europa komen drie ondersoorten van de Blauwborst voor. De Roodgesterde Blauwborst is een talrijke broedvogel van moerassen op de hoogvlakten van Scandinavië en de struiktoendra's van N-Rusland. Alleen al in Zweden wordt de populatie op 300000 paren geschat! Merkwaardig is het geïsoleerde voorkomen in enkele Middeneuropese berggebieden. In West-Europa komen twee ondersoorten voor die beide een witte vlek (of geen vlek) op de blauwe borst hebben: *Luscinia svecica*

cyaneola en *L. s. namnetum*. De laatstgenoemde ondersoort is iets kleiner dan de eerstgenoemde en komt uitsluitend voor in het westen van Frankrijk (850 paren).

De "gewone" Witgesterde Blauwborst komt verspreid voor in Spanje, Frankrijk, België, Nederland, Duitsland en Polen. De totale populatie van deze ondersoort wordt geschat op zo'n 10.000 paren. Hiervan broedt vermoedelijk ruim 30% in Nederland.

De Blauwborst had vroeger een veel ruimere verspreiding in ons land, terwijl het totaalaantal broedparen vermoedelijk niet hoger zal zijn geweest. Dat komt omdat de Nederlandse populatie sterk afhankelijk geworden is van twee bijzondere gebieden: de Biesbosch en Flevoland. In de jaren vijftig en zestig was de situatie geheel anders. Weliswaar werd Oostelijk Flevoland enkele jaren na de afsluiting (1956) bekend als een goed gebied voor Blauwborsten, maar de Biesbosch was nog een getijdegebied waardoor het grootste deel van dit gebied voor de Blauwborst ongeschikt was (natte voeten). De meeste Blauwborsten waren in die tijd elders in Noord-Brabant te vinden. Zo wordt in de Avifauna van Noord-Brabant (van Erve et al. 1967) een totaal van 262 zangposten genoemd. En dat bij een onvolledige inventarisatie! De soort kwam daar voor in allerlei kleinschalige moerasgebiedjes in beekdalen, kleiputten, vennen, heidevelden en hoogveenrestanten. Door de verloederings van het kleinschalige landschap door ruilverkavelingen, peilverlaging, "normalisering" van beken en dergelijke is de Blauwborst sterk in aantal achteruit gegaan. Een vergelijkbare ontwikkeling heeft zich in de provincie Groningen voorgedaan. Vroeger broedde de Blauwborst nog wijd verspreid in het Groningse kleigebied. Een slootje met wat ruige begroeiing en enkele struiken grenzend aan een koolzaadveld was in veel gevallen al voldoende voor een paartje Blauwborsten.

(Boekema et al. 1983). Nu het boerenland keurig netjes is ingericht, is er voor de Blauwborst geen plaats meer. Ook in Drenthe, Overijssel en Gelderland is de Blauwborst sterk in aantal achteruit gegaan.

Dat er nu toch weer een paar duizend Blauwborsten in ons land broeden is te danken aan de bijzondere situatie in Flevoland en de Biesbosch. Droog rietland met verspreide struikgroei is een bepaalde fase in de vegetatie-ontwikkeling die begint bij een kale slikbodem en eindigt bij dicht moerasbos. Zowel in Oost als in Zuid Flevoland heeft zich deze situatie gedurende enkele jaren over grote oppervlakten voorgedaan. Het gevolg hiervan was dat er in de nieuwe polders een groeiende populatie ontstond. Door de instelling van het reservaat "Oostvaardersplassen" is het voortbestaan van een behoorlijke populatie in Flevoland voorlopig gegarandeerd. Door het invoeren van grote grazers (runderen en edelherten) zal voorkomen worden dat het gebied geheel zal dichtgroeien.

In de Biesbosch is na de afsluiting van het Haringvliet (1970) een nieuwe situatie ontstaan. De griendcultuur werd vrijwel volledig gestaakt, waardoor veel wilgebos-
sen ontstonden. Belangrijker voor de Blauwborst was de verandering die optrad in de begroeiing van de uitgestrekte platen. In de tijd dat het getij nog aanwezig was, kregen ruigtkruiden en struiken geen kans zich in de rietgorzen te vestigen. Deze voormalige rietgorzen met verspreide struikbegroeiing vormen nu een zeer goed broedgebied voor Blauwborsten. Ook enkele pol-
dertjes die aan hun lot werden overgelaten, hebben zich tot geschikte terreinen ontwikkeld. Het gevolg hiervan was dat het aantal broedparen van de Blauwborst steeg van ongeveer 400 in 1980 tot bijna 2000 in 1988 (Meijer 1989). Door de voortgaande verruiging is de stand de laatste jaren iets achteruitgegaan. De verwachting is dat deze trend zal aanhouden (Meijer 1991).

Het broedsucces in de Biesbosch heeft een "overloopeffect" naar andere gebieden gehad. In de jaren tachtig is de Blauwborst op meerdere plaatsen toegenomen. Duidelijk met de Biesbosch verbandhoudend is de toename in het westelijke rivierengebied en in de duinen van Voorne. Vermoedelijk is het succes in de Biesbosch ook verantwoordelijk voor de uitbreiding in het Markie-
zaat bij Bergen op Zoom en langs de kreken van Zeeuws-Vlaanderen. In Zeeuws-Vlaanderen heeft ook de peilverlaging in veel kreken een rol gespeeld. Hierdoor ontstond er op veel plaatsen een bredere zone met riet en ruigte (Buijsse & Tombeur 1987).

Vermoedelijk staat de recente toename in Drenthe los van de zojuist geschetste ontwikkeling. In de uiterste zuidoosthoek van deze provincie heeft men een stuk hoogveen onder water gezet. Dit heeft tot verrassende ontwikkelingen geleid. Het aantal Blauwborsten nam in enkele jaren toe van ruim tien paar tot veertig en ook een soort als de Grauwe Klauwier profiteerde (van Dijk

& van Os 1982).

Als we wat dichter bij huis blijven, moet de ontwikkeling in het westelijke havengebied bij Amsterdam en het daarop aansluitende gebied van Ruigoord worden genoemd. In 1988 broedden hier al 40 paren. Verder noordwaarts zijn in het Zwanenwater al tien paren gesignaleerd (Ruitenbeek, Scharringa & Zomerdijk 1990). Of deze nieuwe populaties op eigen benen kunnen staan, is nog maar de vraag. Het broedsucces bij deze soort is bijzonder moeilijk vast te stellen. Het is goed denkbaar dat de "overloop" vanuit de Biesbosch zo groot is, dat er nog uitbreiding plaats vindt, ook als de broedresultaten nihil zijn. In de jaren zeventig was er bij het Baardmannetje van een "Flevolandeffect" sprake. Vanuit Oostelijk Flevoland zwermde duizenden Baardmannetjes uit over Nederland en West-Europa. Dit leidde tot nieuwe vestigingen tot in Zuid-Zweden en Engeland toe. Na enkele strenge winters was het evenwel met de meeste vestigingen weer gedaan. Het hier genoemde "Flevolandeffect" was ook merkbaar bij de Aalscholver en de Bruine Kiekendief. Of we bij het Blauwborstje reeds het hoogtepunt hebben bereikt, zal binnen enkele jaren blijken. Wellicht dat de infiltratiegebieden in de duinen tot permanente broedgebieden kunnen uitgroeien. Herbezetting van de verloren gebieden in Noord-Brabant en Groningen is evenwel uitgesloten, domweg omdat die gebieden er niet meer zijn. Wat dat betreft is het typerend dat de Blauwborst vrijwel geheel afhankelijk is geworden van grootschalige ingrepen in het landschap: inpoldering IJsselmeer, afsluiting Haringvliet en de inundatie van een hoogveen-
gebied in Drenthe.

Literatuur:

- Boekema E.J., Glas P. & Hulscher J.B. 1983. Vogels van Groningen. Wolters-Noordhoff/Bouma's Boekhuis, Groningen.
- Buijsse M.A. & Tombeur F.L.L. 1987. Vogels tussen Zwin en Saeftinghe. Stichting Natuur- en Recreatieinformatie, Middelburg.
- Cramp S. 1988. The birds of the Western Palearctic, Volume 5. Oxford University Press, Oxford.
- van Dijk, A.J. & van Os B.L.J. 1982. Vogels van Drenthe. Van Gorcum, Assen.
- van Erve F.J.H. et al. 1967. Avifauna van Noord-Brabant. Van Gorcum, Assen.
- Meijer R. & van der Nat J. 1989. De Witgesterde Blauwborst *Luscinia svecica cyanecula* gered door de Biesbosch? *Limosa* 62: 67-74.
- Meijer R. 1991. Blauwborst *Luscinia svecica cyanecula* in Biesbosch over hoogtepunt heen? *Limosa* 64: 113-114.
- Ruitenbeek W., Scharringa C.J.G. & Zomerdijk P.J. 1990. Broedvogels van Noord-Holland. Samenwerkende vogelwerkgroepen Noord-Holland en Provinciaal Bestuur van Noord-Holland.

